

καὶ ὠσειδῦος ἀνοίγματος ἐν τῷ μέσῳ, σταυροὶ διαφόρων σχημάτων, ὀρθογώνιοι ἐκ χαλκοῦ πλάκες μετ' ὀπῶν (ἀφιερώματα;), ποικιλόσχημα ὑάλινα σκευή ἐκ κανδυλῶν, μέγα πλήθος ἀγγείων βυζαντινῶν χρόνων, πλήθος πολυχρῶμων μαρμαρίνων πλακιδίων ἐκ τῆς ἐνθετικῆς διακοσμῆσεως τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τοῦ μανσωλείου, μέγας ἀριθμὸς μωσαϊκῶν καὶ τοιχογραφιῶν εἰς τεμάχια, ἐπιγραφαὶ ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, γλυπτὰ διαφόρων ἐποχῶν κ.λ.π. δι' ὧν ἀπηρτίσθη τελεία καὶ πρωτότυπος συλλογὴ, καταρτισθέντος εἰδικοῦ Μουσείου παρὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ταξινομηθέντος τοῦ πλουσίου τούτου ὑλικοῦ εἰς τὸ δαπάνη τῆς Ὑπάρχουσας Ἀρμοστέας ἐπισκευασθὲν κομψότατον σελιτζουρικὸν Ὑψαμίον τὸ κείμενον πρὸ τῆς πύλης τοῦ βυζαντινοῦ Κάστρου.

Ἡ τελευταία ἐθνικὴ συμφορὰ μὲ ἀπεμάκρυνε βιαίως ἀπὸ τῆς ἐνεργουμένης μετὰ πολλοῦ κόπου, ἀλλὰ καὶ εὐνοήτου ἀγάπης, ἐν τῷ ὑπ' ἐμοῦ ἰδρυθέντι Μουσείῳ τῆς Ἐφέσου ταξινομήσεως καὶ καταγραφῆς τῶν εὑρημάτων τούτων, τῶν συναθροισθέντων ἐν πρὸς ἐν μετὰ τόσης ἐπιμελείας στοργῆς καὶ χαρᾶς.

Σημ. Λεπτομερὲς περὶ τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου πραγματεία ἐδημοσιεύθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Ἀρχ. Δελτίῳ, τόμῳ 7 (1721/22) σελ. 89-226.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

6. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩΙ ΚΑΔΜΕΙΩΙ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Περὶ τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος γενομένων ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφῶν ἐν Θήβαις περὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦ Κάδμου ἀνακοινῶ τὰ ἑξῆς.

Ἐπειδὴ, μὴ γενομένης πρότερον ἀπαλλοτριώσεως, δέν μοι ἐπετράπη νὰ σκάψω πρὸς Ν. τοῦ ἀποκεκαλυμμένου ἤδη μέρους τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Κάδμου, δηλ. ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Π. Μακρῆ (πρώην Ἀθηνᾶς Ἀποστολίδου, πρώην Λογοθέτη, πρώην Σπυρομήλιου), ἔσκαψα πρὸς δυσμὰς τῆς παλαιότερας ἀνασκαφῆς ἐν συνεχείᾳ, καὶ δὴ καὶ ἀπὸ τῆς προσεκβολῆς τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἡρειπωμένου δημοτικοῦ σχολείου (ὄρα Ἀρχ. Ἐφ. 1909 σ. 57 εἰκ. 1) μέχρι τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου. Τὸ σκάμμα ἐγένετο μήκους 22, 50 μ. πλάτους δ' οὐχὶ ἐλάσσονος τῶν 2½ μέτρων.

Εἰς ἀπόστασιν 14. 30 μ. ἀπὸ τῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου εὐρέθη λείψανον τοίχου ἐμφανισθὲν μὲν εἰς βάθος 2 μ. ἀπὸ τῆς νῦν

ἐπιφανείας, θεμελιωμένον δὲ εἰς βάθος 4. 40 μ. Ὁ τοῖχος εἶνε ἐκτισμένος ἐκ μεγάλων ἢ μικρῶν ἀργῶν λίθων κατὰ τρόπον παρεμφερῆ πρὸς τὸν τῶν τοίχων τοῦ ἀνακτόρου. Τὸ πλάτος αὐτοῦ παρὰ τὸν βράχον ἦτο 0.80· ἀλλὰ 0.20 ὑψηλότερον ἀποστενοῦται εἰς πᾶχος 0.60. Δυστυχῶς σφύζεται μόνον ἐπὶ μήκους 0.80 μ. βαίνων ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ἡ σημασία αὐτοῦ ὅμως εἶνε μεγάλη. Καταφαίνεται δ' αὕτη ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν χωμάτων, αἵτινα ἐκτείνονται πρὸς ἀνατολάς, ἀπὸ τῶν ἐκτεινομένων πρὸς δυσμᾶς. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς χώματα εἶνε ἀπὸ σημερινοῦ βάθους 2 μ. περίπου μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου μαλακά, σφῶς μυκηναϊκά, περιέχοντα ἀντίστοιχα ὕστρακα καὶ πολλὴν τέφραν προερχομένην ἐκ τοῦ ἀγγειοπλαστικοῦ κλιβάνου (πρβ, Πρακτικά 1912 σ. 86), ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐκτείνεται ὁμοιον ἐν συνεχείᾳ τὸ στρώμα τοῦτο. Τὰ πρὸς δυσμᾶς ὅμως χώματα εἶνε σφόδρα τετραγμένα, στερεοῦνται τέφρας καὶ περιέχουσιν ὕστρακα ἀπὸ τῶν μινυείων καὶ τῶν μυκηναϊκῶν μέχρι τῶν τουρκικῶν λουλίδων καπνοσυρίγγων καὶ κυάθων καφέ, ὥστε ἄγεται τις νὰ πιστεῦσῃ, ὅτι τὸ λείψανον τοῦ τοίχου ἐκείνου ἀνήκει ἴσως εἰς τὸν περίβολον τῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου. Εἰς ἀπόστασιν 3 μ. πρὸς δυσμᾶς ἀπὸ τοῦ λειψάνου ἐκείνου, ἦτοι ἔξω τῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου, εὐρέθησαν εἰς βάθος 3 μ. τοῖχοι ὧμων πλίνθων χωροῦντες εἰς βάθος μεῖζον τῶν 5 μ (ὁ φυσικὸς λοιπὸν βράχος κατηφορίζει πρὸς Δ), ἀνέκοντες δ' εἰς οἰκίας μεταγενεστέρας, διότι τὰ χώματα περιέχουσι καὶ ἀσβέστου τεμάχια καὶ κεκαυμένων πλίνθων ὧμων καὶ λίθων ἄλλων τε καὶ σχιδάκων πῶρων (πρβ. Ἀρχ. Ἐφ. 1909 σ. 75, 85), προερχόμενα βεβαίως ἐκ τοῦ ἀνακτόρου, ὃ δηλοῖ, ὅτι τὰ μέρη τούτου τὰ καέντα, ἀλλὰ μὴ κριθέντα ἄθρατα εἶχον κατεδαφισθῆ, ἵνα ἀνοικοδομηθῇ τὸ δεύτερον ἀνάκτορον τοῦ Κάδμου (πρβλ. Κεραμοπούλλου, Θηβαϊκά = Ἀρχ. Δελ. 1917 σ. 353 ἔξ) Ἐντεῦθεν προέρχονται καὶ τὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ ἡρειπωμένου δημοτικοῦ σχολείου εὐρεθέντα ἄλλοτε (Ἀρχ. Ἐφημ. ἔ. ἄ. σ. 80-81) λείψανα ἐκ πυρκαϊᾶς.

Ἀξιοσημείωτον εἶνε, ὅτι ἐν τοῖς κεκινημένοις χώμασι τοῖς ἔξω τοῦ πιθανοῦ ἐκείνου λειψάνου τοῦ περιβόλου τῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου κειμένοις εὐρέθησαν, ὥς εἶπον, παντοῖα ὕστρακα (προμυκηναϊκά, μινύεια, μυκηναϊκά, σκύφου κορινθιακοῦ, πινακίων κεκοσμημένων διὰ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ χρώματος δίκην βοιωτικῶν κυλίκων, μελαμβραφῶν ἀγγείων ἐλληνιστικῶν μετὰ χαρακτῶν (ἴσως δὲ ποτε καὶ διὰ προσθέτων χρωμάτων κεκοσμημένων) ἀνθοπλακοχημάτων, ἄλλων μετ' ἐμπιέστων κοσμημάτων, ἄλλων μεγάλων ἐχόντων λαμποκοποῦν ἐρυθρωπὸν γάνωμα, ἐρυθροῦ λύ-

χνου μολυβδίνην καὶ ἄλλην πηλίνην ἀγνῦθα, κ. ἄ. τ.), ἀλλ' οὐδὲν θραῦσμα γεωμέτρικόν. Τὰ ὄστρακα πινακίων τὰ γεγραμμένα κατὰ τὸν τρόπον τῶν ὑστάτων βοιωτικῶν κυλίκων, ἐπειδὴ προέρχονται βεβαίως ἐκ σκευῶν καθημερινῆς χρήσεως, δεικνύουσιν, ὅτι καὶ αἱ βοιωτικαὶ κύλικες πιθανῶς δὲν κατασκευάζοντο μόνον ὥς κτερίσματα χάριν τῶν τάφων, ὥς πιστεύεται γενικῶς καὶ περὶ τῶν λευκῶν ληκύθων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐπιγείου βίου.

Καλυφθέντος τοῦ δοκιμαστικοῦ τούτου ὀρύγματος, ἔσκαψα ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ πρὸς τὸ ἀνάκτορον, ἵνα ἀπομονώσω τελείως τὸν δυτικὸν τοῖχον αὐτοῦ ἐν τῇ πρῶνι αὐτῇ τῆς κατεδαφισθείσης πέρουσιν οἰκίας τοῦ Θ. Α. Θωμᾶ. Πέρουσιν εἶχεν εὐρεθῇ γωνία τις τοῦ μεγάρου, ἐξ οὗ εἰσήρχοντο διὰ θύρας εἰς ἐπίμηκες δωμάτιον πρὸς δυσμὰς κείμενον, ἐκ τούτου δὲ εἰς ἄλλο δυτικώτερον καὶ πρὸς Ν. εἰς διάδρομον ἄγοντα κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς Δ, εἶτα δὲ καμπτόμενον πρὸς Ν καὶ ἐκβάλλοντα εἰς τὸν ἕτερον διάδρομον τὸν κείμενον πρὸς βορρᾶν τοῦ δωματίου τῶν τοιχογραφημάτων, ὃ ἔχει παράλληλα πρὸς νότον δύο ἕτερα μικρὰ δωμάτια, ἐν οἷς, ὥς καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ, εἶχον εὐρεθῇ πολλὰ κοσμήματα γυναικῶν. (Πρακτικὰ 1911 σ. 144 ἐξ. ἐξ.) Ὑποθέτω, ὅτι τὸ σύμπλεγμα τοῦτο τῶν δωματίων ἦτο ὁ γυναικῶν, προσιτὸς μὲν πιθανῶς καὶ ἄλλοθεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μεγάρου διὰ τοῦ περιγραφέντος πρώτου διαδρόμου. Ἡ παρὰ τὸν προθάλαμον τοῦ μεγάρου ἀρχὴ τοῦ διαδρόμου τούτου ἦτο ἀποθήκη ἀγγείων μυκηναϊκῶν ἑτεροστόμων μεγάλων, ὧν τριακοντὰς περίπου φέρει γραπτὰς ἐπιγραφὰς μυκηναϊκὰς ἢ περὶ πᾶσαν τὴν κοιλίαν ἢ ἐπὶ θάτερα τοῦ ὄμου. Καὶ ἡ συνέχεια τοῦ διαδρόμου ἐκείνου θὰ εἶχε καταστραφέντας ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς ὕμους ἀγγείων, ἀλλὰ ταῦτα εὐρέθησαν λίαν ἐλλιπῶς, διότι ἐν μὲν τῷ τμήματι αὐτοῦ τῷ βαίνουντι ἀπὸ Α πρὸς Δ κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὀρυζάντων ἐνταῦθα βόθρον ἀποπάτου ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς τὸ «Ἐπάνω λουτρὸν» (πρβλ. Θηβαϊκὰ σ. 338₂), ἐν δὲ τῇ πρὸς Ν. καμπῇ ὑπὸ σιροῦ μεγάλου καὶ ἄλλου μικροτέρου, ἀμφοτέρων κτιστῶν δι' ἀσβέστου. Ὁ μέγας σιρὸς τέμνει καὶ τὸν δυτικὸν τοῦ ἀνακτόρου τοῖχον, οὗ γινώσκωμεν τὸ νοτιώτερον μέρος, εἰς ὃ προσεκολλᾶτο ὁ ἀγγειοπλαστικὸς κλίβανος (Πρακτικὰ 1911 σ. 148 ἐξ.). Τοῦτον τὸν τοῖχον ἠθέλησα νὰ ἀποκαλύψω τελείως ἐφέτος μέχρι τῆς γείτονος πρὸς βορρᾶν οἰκίας, ἣτις κατέστρεψεν ἤδη πρὸ τῆς ἐν Θήβαις πρώτης ἐπιδημίας μου καὶ πρὸ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἐρειπίων τούτων, πᾶν λείψανον αὐτῶν καὶ τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους μέχρι μεγάλου βάθους τοῦ βράχου. Ἄλλ' ἢ

γραμμὴ τοῦ τοίχου εἶνε κατεστραμμένη, εἰς δὲ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἦσαν χώματα **τουρκικά**, ἐπειδὴ περιεῖχον καὶ ἄλλα μὲν ὄστρακα καὶ μικρὰν μυκηναϊκὴν πηλίνην τράπεζαν, ἀλλὰ καὶ λουλάδες καπνοσυρίγγων. Μέρος τοῦ τοίχου κατεστράφη ὑπὸ βόθρου δευτέρου ἀποπάτου παραπλευρῶς πρὸς δυσμὰς τοῦ πέρυσιν εὐρεθέντος καὶ ἀνέκοντος κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν χωμάτων εἰς τοὺς τουρκικοὺς χρόνους. Ὁ δεύτερος εἶνε βαθύτερος τοῦ πρώτου, εἰσχωρῶν βαθύτερον τῶν 7. 20 μ. (τόσον ἠρεύνῃσα ἐγώ). Τὰ χώματα τῶν βόθρων τούτων διέφερον καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ πρῶτος περιεῖχε πάμπολλα ὄστρακα μυκηναϊκὰ ἀνέκοντα πολλὰ εἰς ἀγγεῖα τοῦ γείτονος διαδρόμου, ἀλλὰ καὶ ἔμπεπτωκυῖας τουρκικὰς ἀμίδας καὶ προχοῖδας χρησίμους εἰς τὰ ἔθιμα καθαριότητος τῶν Τούρκων. Ὁ δεύτερος ἀπόπατος εἶχεν ὀλίγα ὄστρακα μυκηναϊκὰ ἀσυνάρμοστα ὅλως, τὰ δ' ἄλλα νεώτερα τεκμήρια ὅμοια τοῖς τοῦ πρώτου.

Ἐλπίζω προσεχῶς νὰ δημοσιεύσω ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι περιγραφὴν τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων τοῦ περυσينوῦ ἔτους καὶ συγχρόνως ἰδίαν μελέτην τοῦ κυρίου Evans περὶ τῶν μυκηναϊκῶν ἐπιγραφῶν, αἱ φέρουσι πολλὰ τούτων, ἣν μελέτην αὐτοπροαίρετος εὐηρεστήθη νὰ γράψῃ ὁ σοφὸς ἀνὴρ, ἀρμοδιώτατος ἐν τούτῳ παντὸς ἄλλου.

Α. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

2. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ ΤΟΥ ΕΝ ΘΗΒΑΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΝΑΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Περὶ τῆς ἐνεργηθείσης, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀνασκαφῆς τοῦ Βυζαντινοῦ ναοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐν Θήβαις ἔχω νὰ ἀνακοινώσω τὰ ἀκόλουθα. Τὸ ἀνασκαφὲν μνημεῖον κεῖται κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς Καδμείας καὶ περὶ τὰ 100 μ. βορείως τοῦ σημερινοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Θηβῶν τοῦ καλουμένου Παναγία Λότζια. Ἀφορμὴν πρὸς ἔρευναν καὶ μελέτην τοῦ μνημείου ἔδωκε μικρὸν παρεκκλήσιον ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἐνεργηθείσης ἀνασκαφῆς εὐρισκόμενον καὶ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγ. Βασιλείου. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο, ὅπερ μοὶ ὑπεδείχθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Κεραμοπούλλου, εἶναι τμήμα ἰσοδομικοῦ κτίσματος δι' ὀρθογωνίων τιτανολίθων καὶ παρενθέτων πλίνθων ἱδρυμένου, ἔχον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἐντετειχισμένην Βυζαντινὴν ἐπιγραφὴν, ἣν οἱ περίοικοι παρηρμήνευσαν, ἀποδώσαντες εἰς